

Asia: VN/25733/2021-OKM-334

Lausuntopyyntö valtioneuvoston selontekoluonnokseksi - Uutta suuntaa Suomen digitaaliseen kompassiin

Tavoite 1 - Suomi kehittyy demokraattisena ja sivistyneenä yhteiskuntana digitalisoituvassa maailmassa.

Onko tavoite perusteltu osa Suomen digitaalista kompassia?

1 kyllä, täysin

Tarkenna tarvittaessa vastaustasi. Onko tavoitteen sisältöön valittu oikeat asiat? Jos ei, miten sitä tulisi muotoilla?

Tavoite on erittäin perusteltu ja keskeinen osa Suomen digitaalista kompassia. Se kytkeytyy suoraan perustuslain velvoitteisiin: PL 2 § (kansanvaltaisuus ja oikeusvaltioperiaate), PL 12 § (sananvapaus ja julkisuus), PL 6 § (yhdenvertaisuus), PL 22 § (perus- ja ihmisoikeuksien turvaaminen) sekä PL 16 § (sivistykselliset oikeudet). Digitalisaatio vaikuttaa tosiasiallisesti kansalaisten tiedonsaantiin, osallisuuteen ja vaikutusmahdollisuuksiin.

Tavoitteen sisältö on pääosin onnistunut, mutta sitä tulisi vielä vahvistaa erillisellä viittauksella julkisen vallan velvollisuuden turvata perus- ja ihmisoikeudet (PL 22 §).

Onko tavoitteeseen liittyvissä avaintuloksissa tunnistettu niihin olennaisesti liittyvät sisällöt?

2 kyllä, pääosin

Jos ei, mitä avaintuloksista puuttuu?

Avaintulokset tunnistavat olennaisia ulottuvuuksia, mutta niistä uupuu systemaattinen oikeusturvan ja hyvän hallinnon näkökulma. Digitaaliset perus- ja lukutaidot ovat edellytys sananvapaudelle, osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle digitalisoituvassa yhteiskunnassa, ja siten digitaalisten edistämisen on julkiselle vallalle kuuluva velvoite.

Kulttuuriperinnön ja tutkimuksen tietovarannot tukevat sivistyksellisten oikeuksien toteutumista. Niissä on huomioitava kielellinen yhdenvertaisuus sekä tekijänoikeuksien ja tiedonvapauden tasapaino.

Turvallista digitaalista ympäristöä koskeva avaintulos on keskeinen, mutta siitä puuttuu oikeus saada ymmärrettävä päätös, oikeus ihmiskontaktiin sekä oikeus muutoksenhakuun.

Olisi perusteltua lisätä erillinen avaintulos oikeusturvasta, hyvän hallinnon takeista ja perusoikeusvaikutusten ennakoarvioinnista.

Tavoite 2 - Yhteiskunnan toimijoiden kyky omaksua ja soveltaa uusia ja kehittyviä teknologioita kestävästi ja tuottavasti on vahva.

Onko tavoite perusteltu osa Suomen digitaalista kompassia?

2 kyllä, pääosin

Tarkenna tarvittaessa vastaustasi. Onko tavoitteen sisältöön valittu oikeat asiat? Jos ei, miten sitä tulisi muotoilla?

Tavoite on perusteltu, mutta sen muotoilu on korostuneen välineellinen. Perusoikeusnäkökulmasta teknologioiden omaksumisen on tapahduttava lainalaisuuden, vastuullisuuden ja yhdenvertaisuuden ehdoilla. Tavoite tulisi kytkeä selkeämmin oikeusvaltioperiaatteeseen.

Onko tavoitteeseen liittyvissä avaintuloksissa tunnistettu niihin olennaisesti liittyvät sisällöt?

2 kyllä, pääosin

Jos ei, mitä avaintuloksista puuttuu?

Avaintuloksista puuttuu perus- ja ihmisoikeusosaaminen ja syrjintäriskien tunnistaminen osana teknologiaosaamista. Tämä on tärkeää, etenkin julkisen sektorin toimijoiden osalta.

Tavoite 3 - Suomi on edelläkävijä digiosaamisessa ja teknologia-alan kehityksessä.

Onko tavoite perusteltu osa Suomen digitaalista kompassia?

2 kyllä, pääosin

Tarkenna tarvittaessa vastaustasi. Onko tavoitteen sisältöön valittu oikeat asiat? Jos ei, miten sitä tulisi muotoilla?

Edelläkävijyys on sinänsä hyväksyttävä tavoite, mutta perusoikeuksien näkökulmasta se ei ole itseisarvo. Edelläkävijyyden tulee olla ihmiskeskeistä ja oikeusperustaista.

Avaintuloksista puuttuu eettinen ja ihmisoikeusperustainen tutkimus erityisesti tekoälyn vaikutuksista ihmisoikeuksien toteutumiseen, demokratiaan ja oikeusturvaan.

Onko tavoitteeseen liittyvissä avaintuloksissa tunnistettu niihin olennaisesti liittyvät sisällöt?

-

Jos ei, mitä avaintuloksista puuttuu?

-

Tavoite 1 - Datan saatavuus ja laatu sekä datanhallinnan infrastruktuuri tukevat yritysten arvonluontia ja ratkaisujen skaalautuvuutta.

Onko tavoite perusteltu osa Suomen digitaalista kompassia?

2 kyllä, pääosin

Tarkenna tarvittaessa vastaustasi. Onko tavoitteen sisältöön valittu oikeat asiat? Jos ei, miten sitä tulisi muotoilla?

Tavoite on perusteltu, mutta perusoikeusnäkökulmasta datan saatavuuden rinnalla tulee korostaa PL 10 §:n turvaamaa yksityiselämän ja henkilötietojen suojaa.

Avaintulokset painottuvat taloudellisiin hyötyihin ja niistä puuttuvat yksilön oikeudet, kuten informointivelvollisuus, suostumuksen hallinta ja vaikutusvalta omaan dataan.

Onko tavoitteeseen liittyvissä avaintuloksissa tunnistettu niihin olennaisesti liittyvät sisällöt?

-

Jos ei, mitä avaintuloksista puuttuu?

-

Tavoite 2 - Tietoliikenneyhteydet ovat kattavat, turvalliset ja kestävät.

Onko tavoite perusteltu osa Suomen digitaalista kompassia?

1 kyllä, täysin

Tarkenna tarvittaessa vastaustasi. Onko tavoitteen sisältöön valittu oikeat asiat? Jos ei, miten sitä tulisi muotoilla?

Kattavat, turvalliset ja kestävät tietoliikenneyhteydet ovat tosiasiallinen edellytys monien perusoikeuksien toteutumiselle. Alueellinen tasa-arvo ja toimintavarmuus ovat keskeisiä.

Avaintuloksissa tulisi kuitenkin tunnistaa syrjäytymisriski ja varmistaa, ettei digitaalinen infrastruktuuri korvaa fyysisiä vaihtoehtoja siltä osin kun ne ovat perusoikeuksien toteutumisen kannalta välttämättömiä.

Onko tavoitteeseen liittyvissä avaintuloksissa tunnistettu niihin olennaisesti liittyvät sisällöt?

-

Jos ei, mitä avaintuloksista puuttuu?

-

Tavoite 3 - Palvelin- ja laskentainfrastruktuurit ovat energiatehokkaita ja vastaavat julkisten palveluiden, yritysten ja tutkimuksen tarpeita.

Onko tavoite perusteltu osa Suomen digitaalista kompassia?

2 kyllä, pääosin

Tarkenna tarvittaessa vastaustasi. Onko tavoitteen sisältöön valittu oikeat asiat? Jos ei, miten sitä tulisi muotoilla?

Tavoite on perusteltu, mutta siinä tulisi huomioida vahvemmin ympäristöperusoikeudet (PL 20 §) sekä hallinnon vastuu datakeskusten ja laskentainfrastruktuurien sijoittamisesta ja niiden mahdollisista perus- ja ihmisoikeusvaikutuksista.

Onko tavoitteeseen liittyvissä avaintuloksissa tunnistettu niihin olennaisesti liittyvät sisällöt?

3 vain osittain

Jos ei, mitä avaintuloksista puuttuu?

Tämä avaintulos liittyy suoraan useisiin perus- ja ihmisoikeuksiin, mutta käsittelee niitä vain välillisesti tai ei lainkaan. Datakeskukset määritellään selonteossa ensisijaisesti taloudellisen kilpailukyvyn kautta, ei niinkään osana laajempaa yhteiskunnallista kokonaisuutta, jonka osana on huomioitava perus- ja ihmisoikeudet sekä kestävyys.

Puuttuvia näkökulmia ovat erityisesti: oikeus terveelliseen ympäristöön ja kestävään elinympäristöön (huomioiden energiankulutus, jäähdytys, maankäyttö, paikalliset vaikutukset), alueellinen yhdenvertaisuus ja osallistumisoikeudet (datakeskusten sijoittuminen ja paikallisyhteisöjen vaikutusmahdollisuudet), työelämän oikeudet ja työturvallisuus datakeskus- ja alihankintaketjuissa.

Tavoite 1 - Digitalisaatio ja dataperustainen arvonluonti etenee yrityksissä.

Onko tavoite perusteltu osa Suomen digitaalista kompassia?

-

Tarkenna tarvittaessa vastaustasi. Onko tavoitteen sisältöön valittu oikeat asiat? Jos ei, miten sitä tulisi muotoilla?

-

Onko tavoitteeseen liittyvissä avaintuloksissa tunnistettu niihin olennaisesti liittyvät sisällöt?

-

Jos ei, mitä avaintuloksista puuttuu?

-

Tavoite 2 - Yritysten tuottavuus ja kilpailukyky paranee uusien teknologioiden onnistuneen käyttöönoton myötä.

Onko tavoite perusteltu osa Suomen digitaalista kompassia?

2 kyllä, pääosin

Tarkenna tarvittaessa vastaustasi. Onko tavoitteen sisältöön valittu oikeat asiat? Jos ei, miten sitä tulisi muotoilla?

Avaintuloksia tulisi täydentää vaatimuksella perus- ja ihmisoikeusvaikutusten ennakkolisesta arvioinnista myös yritystuissa, innovaatio-ohjelmissa ja muissa mahdollisissa julkisen vallan toimissa tavoitteeseen liittyen.

Onko tavoitteeseen liittyvissä avaintuloksissa tunnistettu niihin olennaisesti liittyvät sisällöt?

-

Jos ei, mitä avaintuloksista puuttuu?

-

Tavoite 1 - Digitaaliset julkiset palvelut toimivat yhteentoimivina palvelukokonaisuuksina mahdollistaen sujuvan asioinnin ja korkean tuottavuuden.

Onko tavoite perusteltu osa Suomen digitaalista kompassia?

3 vain osittain

Tarkenna tarvittaessa vastaustasi. Onko tavoitteen sisältöön valittu oikeat asiat? Jos ei, miten sitä tulisi muotoilla?

Avaintuloksista puuttuu selkeä kirjaus oikeudesta tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja käyttää muutoksenhakua myös automatisoiduissa prosesseissa (PL 21 §).

Onko tavoitteeseen liittyvissä avaintuloksissa tunnistettu niihin olennaisesti liittyvät sisällöt?

-

Jos ei, mitä avaintuloksista puuttuu?

-

Tavoite 2 - Julkinen hallinto hallitsee yhteiskunnan keskeisten toimintojen datan, teknologian ja infrastruktuurit turvallisesti, luotettavasti ja kustannustehokkaasti varmistaen yhteiskunnan toimivuuden kaikissa tilanteissa.

Onko tavoite perusteltu osa Suomen digitaalista kompassia?

-

Tarkenna tarvittaessa vastaustasi. Onko tavoitteen sisältöön valittu oikeat asiat? Jos ei, miten sitä tulisi muotoilla?

-

Onko tavoitteeseen liittyvissä avaintuloksissa tunnistettu niihin olennaisesti liittyvät sisällöt?

2 kyllä, pääosin

Jos ei, mitä avaintuloksista puuttuu?

Digitaalinen suvereniteetti on perusteltu tavoite, mutta se tulee sitoa vahvemmin oikeusturvaan ja yksilön oikeuksiin.

Tavoite 3 - Julkinen hallinto toimii tuottavasti tekoälyä sekä uusia digiteknologioita hyödyntäen.

Onko tavoite perusteltu osa Suomen digitaalista kompassia?

3 vain osittain

Tarkenna tarvittaessa vastaustasi. Onko tavoitteen sisältöön valittu oikeat asiat? Jos ei, miten sitä tulisi muotoilla?

Autonomisten ratkaisujen käyttöönotto edellyttää selkeitä oikeudellisia reunaehdoja, joita ei tekstissä avata riittävästi. Tavoitteesta puuttuu velvoite perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointiin ja seurantaan.

Onko tavoitteeseen liittyvissä avaintuloksissa tunnistettu niihin olennaisesti liittyvät sisällöt?

3 vain osittain

Jos ei, mitä avaintuloksista puuttuu?

Tavoite ja sen avaintulokset koskevat suoraan julkisen vallan käyttöä, hallinnon toimintamalleja ja päätöksentekoa. Näin ollen niillä on välitön ja merkittävä yhteys perus ja ihmisoikeuksiin.

Avaintulokset tunnistavat teknologisen kehityssuunnan, mutta oikeusnäkökulmat jäävät pääosin implisiittisiksi. Lainmukaisuus mainitaan, mutta oikeuksien toteutumista ei käsitellä konkreettisesti. Esimerkiksi automaattisen päätöksenteon lisääntyminen kuvataan neutraalina kehityksenä, vaikka se edellyttää aktiivisia toimia julkiselta vallalta perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen turvaamiseksi.

Poikkihallinnollinen johtaminen ja yhteistyö

Ovatko siinä esitetyt digitalissaation johtamisen ja yhteistyön periaatteet perusteltuja osia osana Suomen digitaalista kompassia?

2 kyllä, pääosin

Tarkenna tarvittaessa vastaustasi. Onko sisältöön valittu oikeat asiat? Jos ei, miten sitä tulisi muotoilla?

Johtamismallista puuttuu selkeä vastuunjako perus- ja ihmisoikeuksien turvaamisen osalta. Digitoimiston roolia tulisi vahvistaa myös perusoikeuskoordinaation näkökulmasta ja varmistaa sen riittävä koordinaatio valvontaviranomaisten kanssa.

Digikompassin tavoitteiden ja avaintulosten kokonaisuus

Puuttuuko digikompassin tavoitteista ja avaintuloksista yleisesti jotain olennaista? Tulisiko jokin osa alue priorisoida tai poispriorisoida?

Nykyiset tavoitteet ja avaintulokset painottuvat voimakkaasti talouteen ja suorituskykyyn. Perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta tarvitaan mittareita, jotka arvioivat yhdenvertaisuutta, oikeusturvan toteutumista, syrjintäriskien hallintaa ja käyttäjien tosiasiallista vaikutusmahdollisuutta

Tuloksellisuuden seuranta ja vaikuttavuuden arviointi

Mitä mittareita tunnistatte tavoitteiden ja avaintulosten etenemisen mittaamiseen?

-

Miten digikompassin vaikuttavuutta tulisi Suomen tasolla mitata?

-

Toimintaympäristön kuvaus

Geopoliittinen ja taloudellinen toimintaympäristö

-

Turvallisuus ja resilienssi

-

Kriittiset teknologiat ja innovaatiot

-

Hyvinvointi ja yhteiskunnalliset muutokset

-

Digitalisaation ja datatalouden sääntely

-

Yhteistyö ja yhteentoimivuus

-

Uudet teemat

Tekoäly

-

Turvallisuus

-

Hyvinvointi

-

Yhteistyö ja yhteentoimivuus

-

Digikompassin kokonaisuus

Miten arvioisit digikompassia kokonaisuutena?

-

Muut kommentit

Mikäli kommentti ei sovellu lomakkeen muihin asiakohtiin, voit jättää sen tähän.

Amnestyn suositukset tiivistetysti:

1) Otetaan käyttöön velvoittava perus- ja ihmisoikeusvaikutusten ennakoarviointi kaikissa merkittävissä digihankkeissa.

Selontekoon tulisi sisällyttää velvoite arvioida digitalisaation, tekoälyn ja automaation perus- ja ihmisoikeusvaikutukset ennalta kaikissa merkittävissä hankkeissa, erityisesti julkishallinnon tekoälyratkaisuisissa.

2) Nostetaan oikeusturva, muutoksenhaku ja ihmiskontakti eksplisiittisiksi tavoitteiksi automaatiassa ja tekoälyratkaisuisissa.

Selontekoon tulisi lisätä osio, jossa todetaan, että digitaalisten työkalujen ja järjestelmien, mukaan lukien tekoälyn, käyttöönotto ei saa heikentää oikeusturvaa ja että riittävä ihmisen tekemä arviointi, päätösten perusteleminen ja muutoksenhaku on turvattava.

Selonteon yhdenvertaisuuskirjaukset tulee kytkeä selkeästi syrjintäkieltoon ja tosiasiallisen yhdenvertaisuuden edistämismittareihin, ei vain tavoitteisiin tai arvoihin.

3) Sisällytetään perusoikeusindikaattorit tuloksellisuuden seurantaan.

Tuloksellisuuden ja vaikuttavuuden seurantaan tulee sisällyttää perus- ja ihmisoikeusindikaattoreita taloudellisten ja tuottavuusmittareiden rinnalle.

Digikompassin tulee olla väline paitsi teknologiselle kehitykselle myös oikeusvaltion vahvistamiselle digitaalisessa ajassa. Digikompassin perus- ja ihmisoikeuslottuvuutta tulee vahvistaa siirtymällä arvolähtöisistä tavoitteista vahvemmin oikeudellisesti velvoittavaan ja seurattavaan kehikoon. Tämä vahvistaa ihmisten luottamusta, vähentää perus- ja ihmisoikeusriskejä sekä tukee demokraattista, ihmiskeskeistä digiyhteiskuntaa.

Sato Mariko
Amnesty International Suomen osasto